

Idegen földben alussza örök álmát. Nem teljesülhetett az a vágya, hogy hazájába visszatérhessen a háború befejezése után. Sírja kis bronzlappal van megjelölve, de emlékét az idők végtelenségig maradandó alkotásai őrzik.

Vörösmarty Géza

Ferenczy Istvánra emlékezünk¹

Rimaszombatban naponta sok ember halad el a református templom előtt, melynek külső falán látható a város nagy szülöttének, *Ferenczy István*-nak fehér márványból készült mellszobra. Az arra járók többsége azonban nem szentel különösebb figyelmet a szobornak, esetleg azt sem tudja, kit tiszteljen *Ferenczy* személyében.

A *Ferenczy*ek ősi fészke Debrecen volt. Innen érkezett a XVIII. században Gömör fővárosába a család rimaszombati ágának megalapítója, *Ferenczy István* lakatoslegény, a szobrász nagyapja. Házasságot kötött s 1761-ben megszületett a szobrász édesapja, ugyancsak *Ferenczy István*, aki folytatta apja mesterségét. Ifjabb *Ferenczy István* 1786-ban feleségül vette *Kálnay Mária*t, s kettejük gyermekeként született 1792. február 23-án *Ferenczy István*, a szobrász. A rimaszombati gimnázium kijárása után az ifjú *István* apja műhelyében tökéletesítette tovább szakmai tudását. Segédlevelet 1809. február 15-én nyert. Ebből az alkalomból egy céhládát készített s olyan zárat szerkesztett rá, melynek nyitját tapasztalt lakatos kollégái sem tudták megfejteni. Apjával csak egy évet dolgozott, majd 1810-ben a régi szokások szerint tapasztalati körútra indult. Budára érkezte után találkozott először a művészetekkel és beiratkozott *Rauschmann* híres rajziskolájába. Itt ismerkedett meg a kor képzőművészeti irányzatával, a klasszicizmussal és ezen belül a copf stílussal. Édesapja gyenge egészségi állapotának híre 1813-ban hazahozta Rimaszombatba, de 1814 májusában újból kezébe fogta vándorbotját és útját Bécs felé vette, ahol elsősorban ipari szaktudásának fejlesztésére törekedett. Mesterei fölismerték művészi adottságát és nem akadályozták ennek kibontakozását. Beiratkozott a Képzőművészeti Akadémiára. Az Akadémia pályázatot hirdetett és az első díjat sikerült *Ferczynek* elnyernie a *Béke allegóriája* című emlékmével. Ez arra ösztökélte, hogy művészi adottságát továbbfejlessze. Gyalogosan útnak indult bécsből Rómába.

Ferenczy István mellszobra Rimaszombatban, *Vaszary László* alkotása

¹ Halálának 125. évfordulóján (*Szerk*)

Római tartózkodása jelenti művészi fejlődésének második korszakát. Rómában szeretett volna a kor nagy művészeinek műhelyében, *Canovánál* dolgozni, de sajnos nem talált helyet, annak ellenére, hogy Canova szívélyesen fogadta. Továbbküldte a kor másik nagy egyéniségéhez, a dán származású *Thorvaldsen*hez, aki szintén Rómában élt. Ferenczy a mestertől egy darab márványt kapott, melyen meg kellett mutatnia kezűgyességét. Thorvaldsen arra biztatta, hogy ezután modell után alkosson, erről így számol be 1818. november 18-án öccsének: „Principálisom barátságos volt ugyan, de mégsem adott munkát a maga számára dolgozni, megígérte, hogy egy nagyobb darab követ ad és mindent, amit kívánok. Próbáljak valamit modell után dolgozni. Én az ő modelljei közül vehettem volna egyiket, de derék hazafiakat találván, miért dolgoznék idegeneken. Azért is 3. augusztai a kezemnél levő kuperstüek után a Csokonai mellyképihez kezdtem agyagból, aminek utána márványból dolgozni...” Csokonai-sobrát a Debreceni Kollégiumnak ajándékozza. Művét *Kazinczy* 1824-ben így méltatta: „A fej feljebb van minden magasztalásnál, nem a Csokonai feje, de gyönyörű feje, s gyönyörűen dolgozva.”

Szülőföldjére, Magyarországra 1824 őszén tér vissza. A Rómában töltött hat év során sok jeles emberrel kötött ismeretséget, a hazai lapok közölték sikeres pályafutását, és művei is hazaérkeztek. Ezután a magyar szobrászat megteremtését, valamint a hazai nyersanyag – a márvány – kutatását és egy szobrásziskola megteremtését tűzte ki céljául. Márvány után először is szülővárosa közelében, Gömör megyében kutatott, Csetnek és Tiszolc környékén. Az itt föllelt márvány azonban nem volt megfelelő minőségű, szobor alkotására alkalmatlannak bizonyult. A kutatást Dél-Magyarországon, Krassó-Szörény megyében, a Bánságban folytatta és itt, Ruszkabányán talált megfelelő magyar márványra, ahol márványbányát is nyitott.

Budán települt le, ahol kialakult körötte baráti társasága. Leghívebb barátai *Fáy* és *Vörösmarty* voltak. Fáy-nál találkozott 1826-ban először *Kazinczy*val is. Bekapcsolódik az első magyar nyelven megjelenő lexikon szerkesztőbizottságának munkájába is, mely 1831–1834 között, 12 kötetben jelent meg, Közhasznú Esméreték Tára címmel.

1831-ben elvesztette szüleit, házukat meg akarta tartani és emlékkertet kívánt létesíteni mellette. A ház a hajdani Kispáston állt, sajnos az épület a Rimaszombatban lezajlott városrendezés során eltűnt. Az egykori ún. Ferenczy-kert helyén, ahol visszavonulása után a műterme volt, jelenleg autóalkatrészbolt működik.

Ferenczy 1831-ben *Fáy* közbenjárása nyomán megbízást kapott a Rédey családtól az elhunyt *gr. Rédey László* síremlékének megalkotására. Ez 1834 augusztusában a nagyváradi Rédey-kertben levő kápolnába került. Ekkor merült fel az esetleges Szt. László szobor terve, amely azonban nem valósult meg.

1838-ban elkészült a Kecskeméten felállított Szántó-émlékmű, 1841-ben pedig a *Brunszvik* család megrendelésére alkotott *Brunszvik-émlék*, amit Alsókorompán, Nagyszombat mellett, a család birtokán levő templomban helyeztek el. Ferenczy anyagi helyzete rendeződött, 1834-ben házat vásárolt Budán, a Várban, melyet saját ízlésének megfelelően alakított át. Ekkorra már az egész országban ismert és elismert művész lett, ám a megrendelések az 1840-es évek elején mégis elfogytak.

A művész tevékenyen bekapcsolódott a szellemi életbe, mely a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság megalapítása körül zajlott. A kor egyik nagy eseménye az első állandó híd építése Pest és Buda között. Ferenczy föltételezi, hogy a híd szobordíszjeinek megalkotásával őt fogják megbízni, de ismét csalódnia kellett. Erről így ír *Toldy Ferenc*nek: „Nem voltam elég erős, nem voltam elég szerencsés művészi pályámat a magyar földön kivívni, s egyetlen kívánatom: legalább valami becsülettel és renddel leléphetni.” Tehát már visszavonulásra készül, mindazonáltal szeretne még valami nagyot, jelen-

Búsuló leány. Ferenczy szobra, a rimaszombati Gömöri Múzeum tulajdona. (Borzi László felvételei)

tőset alkotni, amiben kifejezésre juttathatná tehetségét és ízlését. Szeretne a megrendelők igényeitől, ízlésétől megszabadulni, és saját elképzelése szerint dolgozni. Vágyainak utolsó föllángolása a Mátyás-szobor tervében nyilvánul meg. Barátai, főleg *Vörösmarty*, *Fáy* és *Pólya* igyekeztek lebeszélni őt a visszavonulásról. Hozzájuk csatlakoztak Pest megye képviselői is, akik megalakították a Mátyás Emlékbizottságot, és felszólították a megyéket és városokat, járuljanak hozzá a Mátyás-szobor elkészítéséhez és föllállításához. Ferenczy tervezete a kor művészettörténeti szempontjából is ígéretesnek látszott, a mű Budapest egyik legszebb köztéri szobra lett volna. A Mátyás Emlékbizottság a következő felhívással fordult a megyékhez: „Adjunk a művésznek művészhez illő nagyszerű munkát.” Két tábor alakult, az egyik támogatta, a másik elutasította a gondolatot.

Időközben meghalt *Kölcsey*. A Kisfaludy Társaságon belül megalakult a Kölcsey Emlékbizottság, melynek élén Fáy állott. A bizottság elhatározta, hogy szoborban örökíteti meg Kölcsey emlékét, s Ferenczyt bízta meg a feladattal. A pénz gyorsan egybegyűlt, és Ferenczy tervét 1839. december 18-án elfogadták. A kész szobrot 1846 nyarán állították fel a Nemzeti Múzeumban.

Barátai, javítani akarván anyagi helyzetén, szerették volna elérni, hogy Ferenczyt nevezze ki az országgyűlés a Nemzeti Múzeum gondnokává. A javaslatot 1840 tavaszán a rendi országgyűlés elé terjesztették, de a felsőház elutasította. A Mátyás-szobor tervezete még nem is jutott nyilvánosságra, ám a sajtóban tovább folytatódott körülötte a szópárbaj. A támadásokra maga Ferenczy válaszolt a Pozsonyi Hírnökben és a Pesti Athenaeumban. A cikket német nyelven a Pester Tageblatt is közölte. Az energikus hangú írás nem segített az ügyön, inkább olajat öntött a tűzre.

A szobortervet 1840. március 15-én mutatta be Ferenczy az Emlékbizottságnak, mely nyomban elfogadta. A szobor gipszmásolata 1840 őszére készült el, s a főváros lakossága elé 1840. november 8-án tették ki közszemlére. A kritikai hangok egy időre elnémultak. A szoborterről kedvezően vélekedtek az osztrák lapok is. Kossuth Pesti Hírlapja is védelme vette Ferenczyt. Az ellenzők azonban újra támadásba lendültek. A végső dőfést *Széchenyi* adta meg Kelet Népe című röpiratában, amely 1841-ben jelent meg Pesten. A röpiratban sok igazság volt, de sok tévedés is. A korszerűtlen tervek között emlegette például a Mátyás-szobor nagyarányú tervét. Magát a gondolatot felségesnek, felemelőnek, de a költséges kivitel időszerűtlennek tartja. „Nincs szegény kis Ferenczynek kenyere, és megesik sok szív, s hogy kenyere legyen, ám rögtön a Mátyás szobori eszme támad fel a magyarnak egén, mint legfényesebb nyári nap.” A Kelet Népe egyhangú ellenállást váltott ki. Ferenczy mellett leghívebben *Vörösmarty* lépett fel cikkében, melyet az Athenaeumban közölt *Hazay Gábor* álnév alatt. Sem Ferenczy, sem *Széchenyi* nem tudta meg soha, ki volt a cikk szerzője. A cikk sorai annyira meghatották a művészt, hogy végrendelete értelmében öccse ezzel az újságlappal takarta le az elhunyt szobrász arcát 1856-ban.

Mivel az összegyűjtött pénzüsszeg nem volt elegendő a mű kivitelezéséhez, Ferenczy úgy döntött, hogy még egy próbát tesz. 1844-ben az országgyűléstől kérte az ügy támogatását. Szerette volna az uralkodót is megnyerni, Bécsben kihallgatásért folyamodott a császárnál. Azonban mindkét próbálkozása sikertelenül végződött. A kudarcok után, tudtára ébredve, hogy ügye végleg elveszett, belekezd élete utolsó, s egyben legnagyobb művébe, az Eurydike megformálásába. A szobor egy kígyómarástól haldokló nőalak.

A Mátyás-emlék körüli sikertelenségek nemcsak művészi ambícióit ölték meg, hanem anyagilag is teljesen tönkretették. A hozzávaló, amit a szoborhoz beszerzett, az olvasztókemence építésének költségei, a majdnem két éves munka adósságokba hajtották. Látván a helyzet kilátástalanságát, 1846 elején eladta budai házát és 1847-ben hazaköltözött Rimaszombatba, ahol visszahúzódva, magányosan él. Főntartja kapcsolatát pesti barátai-val, de a kor nagy eseményeit csak mint kívülálló szemléli. A szabadságharcba és a politi-

kai életbe nem kapcsolódik bele. Kisebb megrendeléseket vesz föl gömöri földbirtokosoktól, akik műveivel díszítették kastélyaikat.

1853-ban felkereste pártfogója, *Brunszvik Júlia, Forray András* özvegye, s megkérte korán elhunyt fia síremlékének elkészítésére. Ferenczy elvállalta a munkát, s *Izso Miklóst, Jankovecz Antal* tamásfalvi kőfaragómester legényét vette maga mellé segítőnek. A fiatalember tehetsége meglepte Ferenczyt, szeretettel foglalkozott vele, pályája követőjét látta benne.

1856. március 14-én írja utolsó levelét öccsének, romló egészségi állapotáról értesíti. Egyre jobban úrrá lett rajta betegsége, s július 4-én, reggel 5 órakor Rimaszombatban elhunyt. A régi temetőben tették örök nyugalomra. Jeltelen sírja az egykori Honvéd – ma Gorkij – utca helyén volt. Tölgyfa koporsóját márvány szarkofágba helyezték, amelyet maga készített. A sírba süllyesztették Eurydikét is, amit már előzőleg tűzvész károsított meg. Emléke lassanként a feledés ködébe veszett.

1902. június 4-én a Tompa Mihály szobor fölvatására Rimaszombatba látogatott *Beöthy Zsolt*, aki akkor a Kisfaludy Társaság elnöke volt. Beöthy szerette volna megtekinteni Ferenczy sírját. A jelöletlen nyughelyet *Fábry János* gimnáziumi tanár mutatta meg a vendégnek. Ezzel kezdődött Ferenczy hírnevének helyreállítása. Megalakult a Ferenczy Emlékbizottság, a fővárosi lapok cikkeket közöltek életművéről. A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet adott ki Ferenczy exhumálására. Földi maradványai a *Sándy Gyula* tervei alapján épített sírboltba kerültek a rimaszombati református templomban. *Stróbl Alajos* irányítása mellett *Vaszary László* carrarai márványból elkészítette Ferenczy mellszobrát. *Hevessy Pál* festőművész pedig restaurálta a megrongálódott Eurydikét, azután sírboltjába helyezték a szobrot is, ahol ma is látható. A szobor és a síremlék fölvatása ünnepélyes keretek között, 1909. szeptember 26-án zajlott le Rimaszombatban.

Ferenczy István emléke sajnos újból homályosodik szülővárosában. A háború alatt mellszobra megsérült, s évekre eltűnt eredeti helyéről. Körülbelül 15 évvel ezelőtt került vissza ismét. A márványszobor némán is köszönetet mond mindazoknak, akikben előtte elhaladva fölcsendülnek Beöthy Zsolt szavai: „Nyugodj nemes lélek, nem éltél hiába.”

Nyitray László

